

УДК 343.98:159.98

Євсюков Олександр Феліксович,

кандидат педагогічних наук, доцент, судовий експерт,
поліграфолог, провідний науковий співробітник лабораторії
почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та
мистецтвознавчих досліджень

Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

Міністерства юстиції України,

м. Харків, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3554-8848>

e-mail: a.evsyukov1971@gmail.com

ОЗНАКИ ПРОТИДІЇ ПОЛІГРАФУ ТА СПОСОБИ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ ПРОТИДІЇ

Зазвичай протидія може здійснюватися або професійно, або на вельми примітивному побутовому рівні. Мета професійної протидії полягає у довільному продукуванні такого патерну реакцій, на підставі якого поліграфолог, по-перше, не запідозрить сам факт протидії, по-друге, змушений буде винести однозначний висновок, що не відповідає дійсності. Професійно підготовлений підекспертний спирається на складні комплексні психотехніки та навички довільного управління фізіологічними процесами, вироблені на основі тренувань з біологічним зворотним зв'язком. Такі навички професійної протидії можна опанувати виключно в установах спецслужб. Жодна комерційна поліграфна школа в Україні подібних послуг не надає. При цьому володіння навичками професійної протидії жодним чином не гарантує людині від провалу поліграфної перевірки. До того ж без систематичних тренувань такі навички досить швидко втрачаються. У своїй абсолютній більшості особи, які здійснюють побутову протидію, орієнтуються на сумнівного роду матеріали, розміщені в Інтернеті, та не мають необхідних навичок.

Ознаки протидії поліграфу – це навмисні спроби випробуваного спотворити фізіологічні чи психологічні реакції, щоб приховати правду. Сучасні датчики чітко фіксують такі дії, що робить тест недійсним або свідчить про приховування інформації.

До основних ознак протидії поліграфу відносять: фізичні та рухові ознаки, дихальні та фізіологічні ознаки; фармакологічні та психологічні ознаки.

Фізичні та рухові ознаки:

- напруження м'язів ніг, рук або преса;
- свідоме кусання язика чи внутрішньої сторони щок;
- натискання пальцями ніг на підлогу або підсидільний простір;
- незвичні рухи тіла під час конкретних запитань тощо.

Дихальні та фізіологічні ознаки:

- різке затримання дихання;
- глибокі навмисні здихання або видихи не в ритмі;
- штучне викликання кашлю чи позіхання;
- зміна глибини та частоти дихання при нейтральних питаннях тощо.

Фармакологічні та психологічні ознаки:

- вживання заспокійливих, стимуляторів чи алкоголю перед тестом;
- млява або занадто збуджена поведінка;
- навмисне відволікання уваги чи спроби рахувати про себе під час тестів;
- неадекватна реакція на прості інструкції поліграфолога тощо.

Поліграфологи виявляють такі ознаки протидії за допомогою спеціальних датчиків, аналізу поведінки та ретельного контролю під час тесту.

Апаратні та технічні методи:

- **датчики тремору та рухів:** спеціальні подушки під сидінням і на підлокітниках фіксують напруження м'язів, зміну пози, спроби кусати губи, рухати пальцями ніг чи напружувати прес;
- **полізнимання дихання:** пневморукави (дати дихання), які фіксують збите, занадто глибоке або штучно затримане дихання;
- **аналіз форми сигналів:** комп'ютерні алгоритми сучасних приладів миттєво показують нетипові (синтетичні або навмисно викликані) піки реакцій, які не відповідають динаміці реальних емоцій.

Зовнішній та поведінковий контроль:

- **візуальне спостереження:** поліграфолог постійно стежить за мімікою, позою та мікрорухами людини через систему камер або безпосередньо в кабінеті;
- **аналіз динаміки відповідей:** якщо час реакції на запитання різко змінюється або людина намагається контролювати темп мовлення («так/ні»), це одразу фіксується;
- **перевірка до початку тесту:** оцінка стану людини на наявність ознак сп'яніння, надмірного виснаження або дії медикаментів, які змінюють базовий фон організму.

Організаційні заходи нейтралізації:

- **передтестова бесіда:** поліграфолог попереджає про недопустимість спроб протидії та пояснює, що будь-які штучні дії лише подовжують тест та інтерпретуються як ознака приховування інформації;
- **зміна тактики опитання:** у разі виявлення спроб впливу фахівець змінює порядок запитань, робить паузи або припиняє тестування для стабілізації стану випробуваного.

Слід наголосити, що описані способи спотворення об'єктивного патерну реакцій для досвідченого поліграфолога у більшості випадків призводять до самовикриття обстежуваної особи.